

“INNOVATION INSON”NI SHAKLLANTIRISH – DAVR TALABI

A.U. Tuxtamushova

Toshkent kimyo-texnologiya instituti, dotsent v.b. Toshkent, O'zbekiston Respublikasi

Z.A. Ikramova

Toshkent pediatriya tibbiyot instituti, dotsent. O'zbekiston Respublikasi

Birlashgan Millatlar Tashkiloti(BMT)ning “*Barqaror rivojlanish maqsadlari*” (BRM) – O'zbekiston va butun dunyo aholisi duch kelayotgan asosiy muammolarni hal etishga qaratilgan 17 ta o'zaro bog'liq va ulkan maqsaddan iborat bo'lib, uning 4-maqsadi “*Sifatli ta'lim*”ga bag'ishlangan hamda har bir insonni qamrab oluvchi odil va yuqori sifatli ta'lim tizimini ta'minlash va ta'lim olishiga rag'batlantirishni nazarda tutadi. Bugungi kunda oliy ta'lim tizimida olib borilayotgan islohotlar ertangi kunimiz uchun mustahkam zamin yaratishi muqarrar. “*O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi*” (O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrda qabul qilgan PF-5847-son Farmoni) qabul qilindi. Unga muvofiq respublikamiz oliy ta'lim tizimini isloh qilishning ustuvor yo'nalishlarini belgilash, zamonaviy bilim va yuksak ma'naviy-axloqiy fazilatlarga ega, mustaqil fikrlaydigan yuqori malakali kadrlar tayyorlash jarayonini sifat jihatdan yangi bosqichga ko'tarish, shuningdek, oliy ta'limni modernizatsiya qilish, ilg'or ta'lim texnologiyalariga asoslangan holda ijtimoiy soha va iqtisodiyot tarmoqlarini rivojlantirish maqsad qilib qo'yilgan.

Kadrlar tayyorlash sohasida amalga oshirilayotgan dolzarb vazifalar samarasi o'laroq, bundan buyon oliy ta'lim tizimi yanada samarali rivojlanishi uchun katta imkoniyatlar eshigi ochilayotganligini ko'rishimiz mumkin.

Bugun auditoriyada talabalar nafaqat bilim olishlari mumkin, balki o'zlarini namoyon etishlari uchun ham imkoniyat mavjud, ular uchun barcha sharoitlar yaratilgan. Bugungi talaba – ertangi kunda joylarda faoliyat olib boruvchi mutaxassis. XXI asr voqeligi shuni ko'rsatmoqdaki, kundalik turmushimizda jamiyatda bir vaqtning o'zida ikkita bir-biriga qarama-qarshi yo'naltirilgan jarayon kuzatilmoqda, ulardan *biri* insoniyat hayotining barcha sohalarida yangi ma'lumotlarning jadallik bilan o'sishi va jadal tarqalishi tendensiyasi bo'lsa, *ikkinchisi* esa axborotlarning eskirish tezligidir. Bugun auditoriyalarda ta'lim olayotgan talabaning sohasiga oid bilimlari keyinchalik ishlab chiqarishga borganda ham aktualligini yo'qotmasligi kerak, u muntazam izlanuvchi, bilim izlovchi va o'z ustida tinimsiz ishlovchi, muvaffaqiyatga erishgan mutaxassis bo'lib shakllanishida bugun mustaqil bilim olish ko'nikmasi shakllangan bo'lishi zarur.

Yetakchi xorijiy davlatlar tajribasi shundan dalolat bermoqdaki, innovatsion rivojlanish jamiyatning barcha a'zolarida, xususan, turli tashkilot, korxona va firmalar xodimlari, mutaxassislarida innovatsion bilimlarga asoslangan faoliyat

bilan shug'ullanish imkoniyatini, vakolatini hamda muayyan amaliy tajribani shakllantirishni taqozo etadi. Zamonaviy tilda aytganda, innovatsion rivojlanish "innovatsion inson"ni shakllantirishni talab etadi. *Innovatsion inson* iborasi, mamlakat har bir fuqarosining ijtimoiy hayotda, iqtisodiy taraqqiyotda, fan, texnika va texnologiyalar rivojlanishida ro'y berayotgan o'zgarishlarning faol tashabbuskori, yaratuvchisi bo'lishini va bu o'zgarishlar uning hayotiy tamoyillarining ajralmas qismi bo'lib qolishini anglatadi. Shaxs sifatida talabalarga nisbat qilib aytadigan bo'lsak, bu har bir inson innovatsion muhitda o'zining qobiliyati, qiziqishi, salohiyatidan kelib chiqqan holda zimmasiga yuklatilgan vazifalarni samarali bajara olishi talab qilinadi.

Innovatsion muhitning insonlarga, xususan talabalarga qo'yadigan minimal talablarining plankasi juda yuqoridir. Ularning ichida eng asosiylari sifatida quyidagilarni keltirish mumkin:

- uzluksiz ta'lim tizimiga tayyor bo'lish va o'z ustida tinimsiz ishlash (fan-texnika taraqqiyoti, yuqori texnologiyalar asrida, "Sanoat -4.0" inqilobi sharoitida, sun'iy intellekt ishsizlik muammolarini keltirib chiqarishi kabi holatlarga tayyor turish, kerak vaziyatda sohasini o'zgartirish, doimiy malakasini oshirib borish kabilar);
- mustaqil ta'lim olish bilan shug'ullanish, doimo yangilikka intilish, tahlil qilish, tanqidiy fikrlash va ilmiy mushohada qilish xislatlarini qaror toptirish;
- komanda(jamoa)da ishlash xislatini namoyon qilish va raqobatbardoshlik muhitida faol bo'lish ko'nikmasini namoyon etish, ishga ijodiy yondashish;
- xorijiy tillarni global miqyosda keng muloqot qilish uchun puxta egallash (yuqoridagi punktlar uchun ham til bilish malakasi rag'batga ega) hamda jahon hamjamiyati xalqaro til sifatida tan olgan tillarda erkin suhbat qurish qobiliyatiga ega bo'lish.

Yuqorida qayd etilgan talablarga javob beradigan "innovatsion inson"ni shakllantirish vazifasi mamlakatimizda davlat tomonidan amalga oshirilayotgan ta'lim sohasidagi siyosatning muhim yo'nalishlarini, ayniqsa, oliy ta'lim sohasini tubdan modernizatsiya qilishni talab etadi. Mazkur jarayonlar boshlangan. Har bir inson ushbu jarayonlarga tayyor turishi kerak.

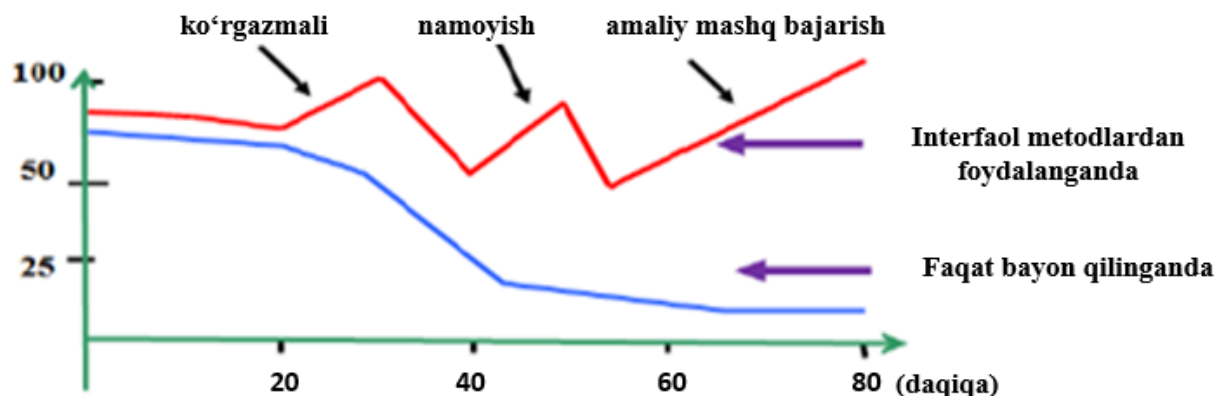
Bugungi kunda texnologik rivojlanishning tezkorligini, olingan bilimlarning tez eskirishi, qadrsizlanishini, iqtisodiy tizimda bo'layotgan tuzilmaviy o'zgarishlar sur'atini inobatga olgan holda ta'lim tizimi talabalarda tezkor, tanqidiy tahlil qilish qobiliyatini, katta hajmdagi yangi axborotlarni qabul qilish, o'zlashtirish va ulardan samarali foydalanish xususiyatlarini shakllantirishni taqozo etadi. Bugun auditoriyalarda olinayotgan bilim zamon bilan hamnafas bo'lishi, talaba mutaxassis sifatida borgan korxona va ish joylarida eskirmasligi va aktualligini saqlab qolishi kerak. Tezkor va shiddatli hayot talabiga javob berishni istagan har bir inson, sharoit taqozo etsa, faoliyat turini bir necha bor o'zgartirish xususiyatiga ham ega bo'lishi zaruriyati yuzaga kelayotganini anglash muhim. Demak, har tomonlama rivojlangan mukammal, serqirra mutaxassislarni tayyorlash va ularga ta'lim berish jarayonida ilg'or xorij tajribasini qo'llash orqali

o'qitishning yangi, zamonaviy usul va vositalaridan samarali foydalanish har qachongidan ham muhim ahamiyat kasb etmoqda. O'qituvchi bilim olishning yagona manbai bo'lib emas, balki talabalar mustaqil ishlash jarayonining tashkilotchisi, maslahatchisi, o'quv jarayonining boshqaruvchisi sifatida maydonga chiqishi kerak. Bugungi kun o'qituvchisi doimo o'z darajasi, ilmiy salohiyati va pedagogik mahoratini oshirib, uni san'at darajasiga yetkazib borishi talab etiladi. O'z fikrini tushunarli, ko'rgazmali ifodalay bilish, jahon va mamlakatimiz ijtimoiy-iqtisodiy hayotidagi voqealarga o'z munosabatini bildirishi, ta'lim berishda ijodiy yondashuvni rivojlantirib borishi kerak. O'qituvchining ijodiy yondashuvi esa o'z navbatida talaba tomonidan kimyo fanini o'rganishga bo'lgan ijobiy yondashuvining zaruriy sharti bo'lib hisoblanadi.

O'qitishning interfaol metodlarini ta'lim tizimida qo'llanilishi raqobatbardosh mutaxassis kadrlar tayyorlashning muhim omillaridan biri hisoblanadi. O'qituvchi o'z mutaxassisligi bo'yicha chuqur bilimga ega bo'lishi bilan birga katta hajmdagi ma'lumotlarni talabaga faqat yetkazib beruvchi ob'yekt bo'lib qolmasligi kerak. Ta'lim jarayoniga yangicha qarash, talabalarga interfaol yondashuv asosida bilim berish – ta'limning eng samarali yo'llaridan biri hisoblanadi. Boshqacha aytganda, talabalar o'quv jarayoniga faol jalb qilingandagina berilayotgan materiallarni osonlik bilan idrok etadilar. Shundan kelib chiqqan holda, bugungi kunda asosiy metodik innovatsiyalar ta'lim beruvchi va ta'lim oluvchining o'zaro hamkorligiga asoslangan o'quv mashg'ulotlar samaradorligini oshirishda interfaol metodlarni qo'llashni taqozo etadi. Qisqa vaqt ichida kutilgan, kafolatlangan natijaga erishish, talabalarni faolligiga, mustaqil fikrlashishiga erishish hamda kichik guruhlarda muqobil fikrlar ichidan maqbulini tanlay olish, muammo va muammoosti muammolarini aniqlay olish, o'zgalar fikrini tinglay olish, o'z nuqtai nazarini himoya qila olish ko'nikmalarni shakllantirish kabi xususiyatlarni talabalarda rivojlantirish – bo'lg'usi kimyogar-texnologlar uchun juda muhimdir. Ma'lumki, amaliy mashg'ulotlarda ma'ruza darslarida o'tilgan mavzular mustahkamlanadi, amaliy ko'nikmalar shakllanadi. O'qituvchining dars jarayonida vaqtdan unumli foydalanishi, uni to'g'ri taqsimlay olishi, talabalar diqqatini ko'rgazmali vositalar yordamida taqdimot, videorolik namoyishi orqali, amaliy mashq bajarishda, masalalar yechishda interfaol metodlardan, shuningdek grafik organayzerlardan joyida va o'rinli foydalanishi, xuddi shu o'qituvchining an'anaviy usulni qo'llagan mashg'ulotidan tubdan farq qiladi. 1-rasmda talabalar diqqatini vaqtga nisbatan o'zgarib borishi keltirilgan. Ko'rinib turibdiki, interfaol metodda talabalar faol pozitsiyada, ya'ni ularning diqqati o'quv materialini o'zlashtirishga maksimal qaratilgan.

Yuqorida ta'kidlab o'tilganidek, turli innovatsion pedagogik texnologiyalar va texnikalarni qo'llash orqali talabalarda mustaqil ta'lim olish, bilim izlash ko'nikmalarini shakllantirish ularning "innovatsion inson" sifatida shakllanishlari, kelgusi kasbiy faoliyatlarida yuzaga kelishi mumkin bo'ladigan turli muammoli vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qilish, maqbul yechimni muqobil

variantlar ichidan tanlay olish qobiliyatini rivojlantirishga poydevor bo'lishi tabiiy, chunki auditoriyada talabalarga real vaziyatga yaqinlashgan keyslar va muammoli vaziyatlar yechimiga qaratilgan amaliyot ko'nikmasini shakllantirish bo'yicha mashg'ulotlar o'tkazilishi o'quv dasturiga kiritilgan bo'ladi.

1-rasm. Ta'lim oluvchi diqqatini o'quv mashg'uloti davomida vaqtga nisbatan o'zgarib borishi

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash zarurki, kishilik jamiyatida iqtisodiy, ilmiy, texnologik inqilob va "sakrashlar"ni faqatgina dunyoqarashi keng, har sohada eng yangi bilimlarni egallashga intiladigan, izlanuvchan, tashabbuskor, kreativ fikrlash qobiliyatiga ega, faoliyatini eng yangi usullar bilan olib boruvchi fidoiy kishilar – innovatsion insonlar bilan amalga oshirish mumkin. Ta'lim dargohlarini innovatsion, ilg'or xorij tajribasidan foydalangan holda o'z milliy xususiyatlarimizdan kelib chiqib ishlab chiqilgan dasturlar asosida, aynan ana shunday mutaxassislarni shakllantirishga, kadrlar tayyorlashga yo'naltirish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi" (O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrda qabul qilgan PF 5847-son Farmoni) (URL: <https://lex.uz/ru/docs/-4545884>).
2. A.U.Tuxtamushova, Umumiy va noorganik kimyo fanidan mustaqil ta'limni tashkil etish, 1-qism/o'quv qo'llanma, Toshkent: "Mohirbek-ziyo", 2022,- 192 b.
3. 17 ta dunyoni o'zgartirishga yo'naltirilgan Barqaror rivojlanish maqsadlari (URL: <https://uzbekistan.un.org/uz/110345-17ta-dunyoni-ozgartirishga-yonaltirilgan-barqaror-rivojlanish-maqsadlari>).
4. Юлдашов, С. И., et al. "Активность супероксиддисмутазы в динамике экспериментального инфаркта миокарда и на фоне лечения глицином." Успехи современного естествознания 9 (2013): 75-76.

5. Бабаханова, З. А. "ПОЛУЧЕНИЕ ТЕХНИЧЕСКОЙ КЕРАМИКИ МЕТОДОМ КОНТРОЛИРОВАННОГО ПИРОЛИЗА С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ АКТИВНЫХ НАПОЛНИТЕЛЕЙ." ХИМИЯ И ХИМИЧЕСКАЯ ТЕХНОЛОГИЯ: ДОСТИЖЕНИЯ И ПЕРСПЕКТИВЫ. 2018.

6. Ikramova, S. "CANCER GENESIS: POSSIBLE MECHANISMS OF ITS DEVELOPMENT AND INHIBITION." Science and innovation 2.D10 (2023): 32-36.

7. Турсунов, Д. Х., Д. А. Кадирова, and Р. А. Сабирова. "Нарушение функции эндотелия при сахарном диабете." (2017).